

Функціонування генітивної метафори в сучасній українській прозі

Генітивна метафора – це сполучення головного компонента, функцію якого виконує іменник у формі називного відмінка та залежного від нього іменника в родовому відмінку.

Н. В. Слобода зауважує, що опорний за смислом генітив реалізує у генітивній конструкції своє пряме значення, в той час як іменник у називному відмінку означає його через порівняння з іншим предметом чи явищем. Сама ж основа їхньої подібності експліцитно не виражена у конструкції, що дає читачеві можливість різнопланового прочитання метафори, домислювання її [4, с. 110].

Мовотворчість сучасних авторів вирізняється вживанням великої генітивних метафор. Найпродуктивнішою є найпростіша за структурою проста двочленна генітивна метафорична конструкція. Вона має свої особливості щодо семантики компонентів та їх співвіднесеності між собою. Функцію метафоризаторів у двочленній конструкції виконують найменування із різних сфер навколишньої дійсності, напр.: *гора м'язів, космодром черепа, тріска постаті*. Пор.: – *Звідки?... – прохрипіла вона, безпорадно споглядаючи на цю гору м'язів, що нависла над нею* (І. Роздобудько) – генітивну метафору вжито на позначення кремезного чоловіка. – *А ти подивися, може, десь завалялася, – тріска постаті зігнулася...* (Б. Мельничук). Генітивна метафорична конструкція позначає худу людину, на що вказує компонент *тріска* – невеликий тонкий шматочок деревини.

У сучасній прозі часто уживаються генітивні метафори, граматично опорним іменником яких є іменник зі значенням нерахованої сукупності, напр.: *згря бандитів, рій хлопців, кодро фанів*. Пор.: *...Німці воюють не за велику Німеччину, а за те, щоб згря бандитів протрималася при владі зайвий рік* (Є. Кононенко); *...Коли Корнелії було сімнадцять, рій хлопців гудів за нею, де б вона не з'явилася* (М. Матіос).

Опорний іменник зазначеного типу генітивної метафоричної конструкції може ускладнюватися атрибутивним компонентом, напр.: *табун **кровожерних** душогубів, згряя **індіанських** сопляків, зграйка **місцевої** пацанви, табун **потенційних** женихів, рій **дебелих** хлопців*. Пор.: ...*Сподівався, що дон Раміре і його **табун кровожерних душогубів**, які гналися за нами від самого Мехіко, врешиті-решит відстали* (М. Кідрук); *Зафіксував звуки сирен, миготіння «маячків» на автомашинах, скрегіт гальм і **рій дебелих хлопців**...* (Б. Мельничук); *Якщо серйозно підійти до проблеми незаміжніх дівчат, то бачиш, що проблеми як такої не існує: довкола ширяють **табуни потенційних женихів*** (І. Роздобудько); ...*Згряя **індіанських** сопляків* викотила наш «Додж» нагору і пожбурила звітни прямо в прірву (М. Кідрук).

Л. Пустовіт підкреслює, що семантичне ядро мінімального генітивного словосполучення має тенденцію розширюватися або уточнюватися за рахунок залежних прикметників [1, с. 34]. Аналіз фактичного матеріалу показує, що атрибутивними компонентами може ускладнюватися як один член генітивної метафоричної конструкції, так і обидва елементи одночасно, напр.: *гора **чорної** плоти, копичка **сивого** волосся, колодки **залізних** ніг, **чорні** вуглинка очей, зірка **турецької** естради, **безмежний** ліс жінок, **останній** оберемок депутатів*. Пор.: ...*Білки очей Маріонелли випромінювали дивне світло. Вона зовсім не кепкувала й не ображала її, ця **гора чорної плоти*** (В. Лис); – *Треба – значить треба, – гойднув **копичкою сивого волосся** старий* (Б. Мельничук); *Мала подивилась їй у слід – **тітка** почовпла, ледь піднімаючи **колодки залізних ніг*** (Л. Пономаренко); *Не маю сил говорити, чіпляюся **чорними** вуглинками очей за розп'яття і повторюю свою сповідь подумки* (Н. Байдаченко); *Блукання в **безмежному лісі жінок**, що виростають на кожному кроці й манять тебе очима й вустами...* (Ю. Винничук); ***Останній оберемок депутатів** зникає у машині...* (О. Жупанський).

Атрибутивний компонент поглиблює значення метафоричної конструкції за рахунок емоційно-оцінного характеру та надає йому експресивного відтінку. Пор.: *Перспектива ближча: Україну атакують **стаї астероїдів політичних***

(Є. Дудар). Генітивна метафорична конструкція має негативний відтінок та позначає недобросовісних політиків. Негативне емоційно-експресивне забарвлення має метафорична конструкція *піна людського непотребу*. Пор.: *Ця піна людського непотребу, розпашілої галайстри перебувала в постійному русі: одні ще з молоду відходили у кращий світ, а інші з гонором займали їхнє місце тільки для того, аби за рік-два і собі опинитися на дні піщаного кар'єру чи під асфальтом* (Ю. Винничук) – йдеться про людей, які ведуть асоціальний спосіб життя. ...*Тепер згряя мавп гватемальських замочить мене з міномета...* (М. Кідрук). Отже, атрибутивний компонент у складі генітивної метафори підвищує образність та є засобом емоційного насичення художніх текстів сучасних авторів.

Генітивна метафора у мовотворчості сучасних авторів може позначати єдине семантичне поняття. Пор.: *Її поцілунки гарячі. А в нього? Поцілунки Юди?* (М. Кідрук) – йдеться про людину, яка облесливістю прикриває свою зраду. Також єдине поняття може позначати сполучення атрибутивного компонента з опорним іменником. Пор.: *Я бачив срібні жили води, які проступали тонко-тонко, оминаючи тіла померлих...* (С. Жадан) – йдеться про річку.

Метафора найповніше реалізує своє значення в контексті. З цього приводу Н. Слобода підкреслює: «При входженні такої конструкції до структури речення керівний іменник може виконувати різноманітні синтаксичні функції, а граматично це означає, що він може набувати форми не тільки називного, а й непрямих відмінків. Однак при цьому структурні відношення всередині самої метафори залишаються незмінними» [3, с. 83]. Пор.: *У кінці коридору він і справді побачив два червоні світлячки...* (Н. Сняданко). З наведеного прикладу бачимо, що суб'єкт порівняння прихований. Генітивна метафорична конструкція позначає третє поняття – очі людини. Або: *У всіх роти стояли літерою «о», і з цих о-подібних дірочок, як із дупел чи нір, зринало якесь навдивовижу жалісне гудіння жуків* (В. Шкляр) – об'єкт порівняння стає зрозумілим з інших компонентів метафори. Віддієслівний

компонент означає опорний іменник і ми робимо висновок, що під генітивною метафорою автор розуміє невдоволених людей.

Л. Синельникова стверджує, що генітивна метафора в межах певного мікрообразу може семантично підтримуватися дієсловом [2, с. 117]. У мовотворчості сучасних авторів випадки вживання у складі генітивної конструкції дієслова поодинокі. Пор.: *На її розповнілому обличчі **набубнявів бутон посмішки*** (Б. Мельничук); – *Втопитись? Я? – Вікторія вивіреним рухом відкинула з чола пасемко білявого волосся, що ним грався вітер.* <...> ***заіскрилися сизуваті оливки очей*** (Б. Мельничук). У наведених прикладах генітивна метафора є підметом, а її головний компонент семантично узгоджується із дієсловом-присудком.

Інколи синтаксична структура генітивних метафоричних конструкцій збігається з логічною. Пор.: *...синочок, Данилко, потайки визначила вона, – вкритий лоскотливим курячим пушком чолопок, жаб'ячі скорчені ніжки, **крихітні пуп'янки пальчиків**, ай, Боже ж ти мій!* (Забужко, 27, 55). Суб'єктом порівняння є опорний іменник *пуп'янки*, які за формою нагадують маленькі пальчики новонародженої дитини. Пуп'янок – це зародок квітки, листка або пагона рослини; брунька. Або: *Підповзла до огорожі, напружила **білі рисочки очей*** (Пономаренко, 57, 68). Рисочки очей порівнюються із формою поперечного розрізу очей, які нагадують риси. Таким чином, генітив у наведених прикладах виконує означувальну, метафоричну функцію.

Отже, у мовотворчості сучасних письменників найпоширенішою конструкцією для творення субстантивної метафори є родовий відмінок іменника. Найуживанішою є проста двочленна генітивна метафора, ускладнена атрибутивними компонентами, які роблять метафору виразнішою та яскравішою. Суб'єкт та об'єкт порівняння можуть бути імпліцитними. Тому важливу роль при аналізі генітивних метафор відіграє контекст.

Література:

1. Пустовіт Л. О. Засоби вираження метафори // Культура слова. – 1977. – Вип. 11. – С. 34-42.

2. Синельникова Л.Н. Роль генитивной метафоры в системном объединении единиц стихотворного текста / Л. Н. Синельникова // Композиционное членение и языковые особенности художественного произведения. – М.: 1987. – С. 116-126.
3. Слобода Н. В. Морфологічний потенціал синтаксису в поезії шістдесятників: дис. ... канд. філол. наук спец. 10.02.01 «Українська мова» / Слобода Наталія Володимирівна. – Дніпропетровськ, 2010. – 211 с.
4. Слобода Н.В. Структура генітивної метафори у поезії Ліни Костенко / Н.В. Слобода // Дослідження з лексикології і граматики української мови: [зб. наук. пр. / редкол.: Д. Х. Баранник (відп. редактор) та ін.] – Д.: Пороги, 2007. – Вип. 5. – С. 108-115.